

Вирішення поставлених концептуальних завдань потребує вирішення сукупності складних питань нормативно-правового забезпечення, організаційних, навчально-методичних, науково-методичних, матеріально-технічних, кадрових, фінансових та питань забезпечення науково-дослідної діяльності, а їх подальша реалізація – концентрації спільних зусиль колективів навчальних закладів та відповідних оперативних підрозділів.

Список використаної літератури

1. Осипов В.Г. Социально-философский анализ современной концепции непрерывного образования. – Ереван, 1989.- 172с.
2. Мониторинг непрерывного образования: инструмент управления и социологические аспекты / Науч. рук. А.Е. Карпухина; Сер. «Мониторинг. Образование. Кадры». М.: МАКС Пресс, 2006.- 340 с.
3. Гребенюк Г.Є Теоретичні основи безперервної професійної освіти будівельного профілю: Навчальний посібник.- К.: Техніка, 1996.- 156с.
4. Аношкина В.Л., Резванов С.В. Образование. Инновация. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы). – Ростов-на-Дону: Изд-во РО ИПК и ПРО, 2001.-176 стр.
5. Закон України Про вищу освіту/ Офіційний вісник України від 07.03.2002.- № 8, С1, стаття 327.
6. Learning to be. The world of Education Today and Tomorrow. – P.: Unesco; L: Harrap, 1972.

УДК 342.97.351ю74(477)

В.В. Новіков

к. ю. н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСВІТНЮ ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ І РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В статті розглядаються питання пов'язані із організацією релігійної освіти у державних та недержавних навчальних закладах, яка носить інформаційно-навчальний характер. Пропонується внесення змін у чинні законодавчі акти, що регулюють релігійну освіту з метою узгодження їх з міжнародними правовими актами у галузі релігії.

Ключові слова: релігійні організації, Церква, освітня діяльність, духовний навчальний заклад, релігійна освіта, світська освіта.

В статье рассматриваются вопросы связанные с организацией производства религиозного образования в государственных и негосударственных учебных заведениях, которое носит информационно-обучающий характер. Предлагается внесение изменений в действующие законодательные акты, регулирующие религиозное образование с целью согласования их с международными правовыми актами в области религии.

Ключевые слова: религиозные организации, Церковь, образовательная деятельность, духовное учебное заведение, религиозное образование, светское образование.

The paper deals with the proceedings of religious education in public and private schools which information is educational in nature. Proposed amendments to the existing legislation governing religious education to align them with international legal acts in the sphere of religion.

Key words: religious organizations, church, educational activities, religious schools, religious education, secular education.

Постановка проблеми. Україна стала на шлях розбудови демократичної, правової, соціально-орієнтованої держави. Правова свобода людини, її гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Одним із складових частин прав і свобод людини є право на свободу совісті..

Останнім часом роль Церкви і релігійних організацій у житті суспільства значно посилилась, що закріплюється діючим законодавством (ст.35 Конституції України). Кожен має право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Засобами реалізації такого права є Церква і релігійні організації.

Релігійні організації мають на меті діяльність яка знаходиться за межею видимого світу, однак крім основної діяльності вони займаються діяльністю яка не пов'язана з основною метою, зокрема це благодійна і просвітницька діяльність.

З прийняттям Закону України 21 квітня 1991 року «Про свободу совісті і релігійні організації» як засобу реалізації політики соціального партнерства між державою, Церквою і релігійними організаціями залишаються не вирішеними і суперечними ряд питань, зокрема їх освітницька діяльність. .

Діюче законодавство не визначає юридичні засоби реалізації, охорони, захисту свободи вибору світогляду та віросповідання, а також окремих її елементів (можливостей), зокрема такого, як право на релігійну освіту, та здійснення релігійними організаціями освітньої діяльності.

Доцільність правового регулювання освітньої діяльності релігійних організацій та Церкви зумовлена практичними міркуваннями, пов'язаними з необхідністю нового бачення їх освітньої діяльності.

Стан дослідженості проблеми. Питанням дослідження діяльності Церкви і релігійних організацій були присвячені роботи вчених філософів, богословів і юристів: О.А. Амбросімова, Г.Ю. Афонова, С.Н. Братуся, І.І. Власовського, П.І. Гараджи, В.П. Грибанова, Д.В. Дождьева, Г.О. Друзенка, Н.В. Козлової, С.А. Токарева, В.О. Ципіна, Л.В. Ярмола та ін.

Однак, питання дослідження діяльності не пов'язаної з основною метою Церкви, а саме освітньої діяльності висвітлені не в повній мірі. Залишаються не вирішеними проблеми удосконалення законодавства, що регулює ці освітні питання.

Мета. Проаналізувати можливість та наслідки зайняття Церквою та релігійними організаціями освітньою діяльністю, та враховуючи зроблені висновки, розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства що, регламентує цю діяльність.

Виклад основних положень. Духовні школи Київської Русі були започатковані у 1030 році, коли за указом Ярослава Мудрого при єпископській кафедрі в Новгороді було засновано училище православних священників. В подальшому розвитку духовної освіти сприяв виданий Петром першим «регламент Духовної колегії (1721 р.), який зобов'язав єпископів «иметь в своїх домах школи для приготування священників». [1, с.12].

На відміну від інших європейських країн, духовна освіта а російській імперії надавалася виключно в духовних навчальних закладах – богословських (теологічних) факультетів у складі російських університетів не було.

Після жовтневого перевороту декретом від 23 січня 1918 року громадянам дозволялося навчатися релігії тільки приватним шляхом у спеціальних богословських закладах заснованих Церквою.

У лютому 1919 року було видано дві постанови Народного комісаріату освіти УРСР, які передбачали заборону виконання релігійних обрядів, викладання Закону Божого та інших віровчень. Всі духовні училища та семінарії підпорядковувалися Народному комісару освіти й перетворювалися на школи загальноосвітнього характеру.

До середини 80-х рр. в Україні легально діяв лише один духовний навчальний заклад – Одеська духовна семінарія Руської православної Церкви.

На сьогоднішній день в Україні діє понад 120 духовних навчальних закладів 18 конфесій, державний стандарт акредитації до них не застосовується. Для дітей та дорослих працюють недільні школи. Духовні навчальні заклади спрямовують свою діяльність не тільки на підготовку кадрів священників, але й надають своїм вихованцям змогу отримати більш широку освіту й у галузі світських дисциплін, щоб вони могли застосовувати свій фах і поза Церквою.

Навчально-виховний процес у духовних навчальних закладах має деякі особливості.

Навчатись релігії та здобувати релігійну освіту громадяни можуть як у духовних навчальних закладах, так і в створюваних при релігійних організаціях школах, гуртках, групах для релігійної освіти дітей і дорослих. Згідно пункту 2 статті 5 Декларації ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості й дискримінації на основі релігії чи переконань від 25.11.1981 р. «Кожна дитина має право на доступ до освіти у сфері релігії чи переконань у відповідності з бажанням її батьків, або у відповідних випадках, законних опікунів, і не змушувати до навчання у сфері релігії чи переконань всупереч бажанням її батьків чи законних опікунів, при цьому керівним принципом є інтереси дитини» [2,с.109].

Так, духовна семінарія є середнім спеціальним навчальним закладом Православної Церкви, що готує священнослужителів, церковнослужителів та інших служителів церковних спеціальностей. На стаціонарне навчання до семінарії приймаються особи чоловічої статі з 20 до 35 років хрещені, православної віри, що мають повну середню освіту. Абітурієнти складають вступні іспити з основ православного віровчення та обрядовості, пишуть твір чи диктант, а також повинні прочитати кілька молитов, мати уявлення про церковний спів і читання слов'янською мовою. Програма передбачає вивчення таких дисциплін: священна біблійська історія, катехізис, Святе Письмо Старого і Нового Завіту, догматичне богослов'я, порівняльне богослов'я, церковний статут і літургіка (порядок організації і проведення богослужінь) теорія церковної проповіді, загальна церковна історія, історія православ'я, історія та теорія неправославних вчень, церковно – слов'янської, грецька і латинська мови, одна з нових іноземних мов, церковний спів, Конституція України та історія України.

Державна освіта в Україні відокремлена від церкви і має світський характер. Доступ до різних видів і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їх ставлення до релігії. Громадяни можуть здобувати релігійну освіту індивідуально або разом з іншими. Релігійні організації мають право відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи, а також проводити навчання в інших формах, використовуючи для цього приміщення, що їм належать або надаються у користуванні. Батьки або особи, які їх замінюють, за взаємною згодою мають право виховувати дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії.[3,с. 97-98].

Правову основу освітньої діяльності релігійних організацій становлять Конституція України(ст.35), Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. та Закони України «Про

освіту», «Про вищу освіту». Однак, вони не визначають юридичні засоби реалізації, охорони, захисту свободи вибору світогляду та віросповідання, а також окремих її елементів (можливостей), зокрема такого, як право на релігійну освіту, та здійснення релігійними організаціями освітньої діяльності.

Доцільність правового регулювання освітньої діяльності релігійних організацій та Церкви зумовлена практичними міркуваннями, пов'язаними з необхідністю нового бачення їх освітньої діяльності.

В законодавстві України відсутні норми про освітню діяльність релігійних організацій, не визначено саме поняття « релігійна освіта».

В світовій практиці релігійна освіта розглядається як складовий елемент права на свободу совісті та віросповідання. Так, ст. 18 Загальної декларації прав людини і ст.18 Міжнародного пакту про цивільні та політичні права, право на свободу совісті включає право на виконання релігійних та ритуальних обрядів та вчень[4,с.13]. У Першому протоколі до Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року чітко зазначено, що жодна людина не може бути позбавлена права на освіту, а держава має поважати право батьків відповідно до їх релігійних і філософських переконань забезпечувати освіту і навчання своїх дітей.[5,с.15].

Конвенція ЮНЕСКО від 5 грудня 1960 року «Про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти» зобов'язала держави до скасування всіх дискримінаційних законодавчих та виконавчих норм, а також припинення всіх такого роду адміністративних дій у сфері освіти крім, того у конвенції визначається обов'язок держави гарантувати батькам або тим, хто їх згідно з правом заступає, вільну можливість посилати дітей до недержавних освітніх закладів, які відповідають мінімальним, визначеним або затвердженим відповідними освітніми органами, вимогам [5,с.15].

Попри положень міжнародних актів в Україні відсутні норми про релігійну освіту як гарантії права на свободу совісті та віросповідання.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» декларує деякі загальні гарантії, які сприяють здійсненню громадянами права на релігійну освіту(ст..ст.4,6).

По-перше, громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя незалежно від їх ставлення до релігії. Тим самим передбачається, що будь-яке опосередковане чи неопосередковане обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії...тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом».

Було б доцільно доповнити ст.3 Закону України правом на отримання саме релігійної освіти. Тому,потребує вдосконалення і Закон України «Про освіту». Релігійна освіта є особливим видом освіти, тому на неї повинні розповсюджуватися норми законодавства про освіту, а питання правового регулювання статутної діяльності релігійних організацій з навчання релігії повинні регулюватися законодавством про свободу совісті та віросповідання. Закон України повинен містити визначення релігійної освіти та її основні особливості і мати на меті формування у осіб які навчаються релігійного світорозуміння. На нашу думку, релігійна освіта це можливість громадян України та осіб без громадянства вільно навчатися обраної релігії, та виконувати як навчальну так і виховну функції. Однак, слід враховувати що: деякі види релігійної освіти крім основної мети мають додаткову мету, готують служителів і персонал релігійних організацій; та їх навчання спрямоване на формування певного віросповідання з наступним залучення їх до релігійної організації.

Відповідно до цього слід виділити наступні основні ознаки релігійної освіти:

- релігійна освіта не може бути обов'язковою, вона здійснюється на добровільній основі (ст. 6 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»). Це положення необхідно внести до Закону України «Про освіту».

Релігійна освіта може здійснюватися в будь-яких формах, передбачених для освіти взагалі, – самоосвіта;– сімейна освіта, яка передбачає виховання та навчання дітей батьками (особами, які їх замінюють) з врахуванням права дитини на свободу совісті і свободу віросповідання;– релігійна освіта в освітніх установах релігійних організаціях;– навчання релігії неповнолітніх учнів в державних освітніх закладах.

Крім того, релігійна освіта послідовників релігійних організацій розглядається як елемент правоздатності, релігійної організації, поряд з такими ознаками як віросповідання; здійснення богослужінь , інших релігійних обрядів та церемоній і така діяльність не підлягає ліцензуванню;

По-друге, здійснення релігійної освіти відбувається в тісній взаємодії з релігійними організаціями. Тому у навчальних закладах слід передбачити навчальні програми з «Теології», «Основ релігійних знань», «Етики релігії» тощо, які повинні викладатися за участю релігійних організацій. Це положення доцільно закріпити у Законі України «Про освіту».

Наказом МОН України «Про затвердження змін до переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» до розділу «Гуманітарні науки» напряму підготовки «Філософія» введена спеціальність «Богослов'я («Теологія») [6]. Ці релігієзнавчі та філософські навчальні дисципліни, не пов'язані з виконанням релігійних обрядів і носять лише інформативно-навчальний характер. Враховуючи це положення, слід внести зміни до Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», передбачивши, що ці предмети можуть вводитися до навчальних планів державних закладів освіти, як загально-інформаційні.

Українські духовні заклади до головних напрямків діяльності відносять підготовку священно-церковно-служителів. Організують курси підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, забезпечують навчальні процеси у недільних школах і групах з вивчення Біблії, організують та проводять релігійно-богословські семінари та конференції з обміну досвідом духовно-просвітницької роботи серед населення і, особливо серед молоді.

Релігійні освітні організації, після реєстрації Статуту у відповідності із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» користуються правами юридичної особи та несуть обов'язки у відповідності з діючим законодавством України.

Наприклад, у Німеччині Конституція гарантує викладання релігії в школі. Викладачами релігії в державних школах є, як правило, державні службовці, що отримали на це благословення Церкви. До моменту, коли дитині виповниться 13 років батьки самі вирішують питання про відвідування уроків релігії, а потім – учень. Для дорослих Церкви пропонують велику кількість освітніх заходів на базі власних навчальних центрів.[7,с.46].

В Росії пропонується правова модель навчання релігії в державних та муніципальних навчальних закладах, яка надає можливість релігійним організаціям навчати дітей релігії поза рамками навчальних програм в приміщеннях державних та муніципальних установах. Ця модель побудована на американській зразок, де використовується факультативна система освіти, яка передбачає виключення релігійних предметів з освітнього процесу державних шкіл. Російська Православна Церква вважає, що для Росії з її значними духовними традиціями, коли релігія представляє собою не тільки певний світогляд, а також і національну, культурно – історичні цінність, така модель навчання релігії неприйнятною.

У Законі України «Про освіту» було б доцільно дати визначення програм релігійної освіти і навчальних послуг релігійних організацій, передбачивши те, що ці програми можуть бути реалізовані :- як додаткові навчальні програми у державних і недержавних загальноосвітніх установах, а також як індивідуальна педагогічна діяльність.

Програми релігійної освіти можуть бути включені в основну загальноосвітню програму державних і недержавних освітніх установ.

Л. Ярмол пропонує зафіксувати у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» положення про те, що релігійні організації мають право створювати духовні навчальні заклади, а також інші заклади освіти відповідно до законодавства України. Духовні навчальні заклади також мали б право одержувати ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної із наданням послуг для здобуття освіти із підготовкою фахівців різних рівнів кваліфікації на загальних умовах, які визначені в законодавстві України.[8,с.45]. Мова йде про професійну релігійну освіту. Але на жаль здійснити це на даний момент неможливо у зв'язку з наявністю правових проблем.

Відповідно до норм ст.7 Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» всі духовні навчальні заклади є релігійними організаціями, а підготовка богословів регламентується Законами України «Про освіту», та «Про вищу освіту». Це означає, що теологічна освіта буде кваліфікуватися як «підприємницька діяльність з надання освітніх послуг». Що в свою чергу, спровокує дію Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», у відповідності до яких надання освітніх послуг вищими навчальними закладами підлягає державному ліцензуванню, яке за своєю природою є законодавчо закріпленим правом держави обмежувати визначені види діяльності. Відмовитися від ліцензування неможливо, оскільки у відповідності до діючого законодавства про ліцензування саме ліцензія є єдиним документом, який дозволяє освітню діяльність. Перед процедурою ліцензування слід пройти експертизу, яка повинна визначити, чи може даний навчальний заклад готувати спеціалістів. Для цього необхідно затвердити стандарт зі спеціальності «Теологія», що дозволить вирішити проблему забезпечення освітніх установ кваліфікованими кадрами педагогів –теологів. У випадку коли експертна комісія відмовить у видачі ліцензії, то навчальний заклад не зможе готувати студентів, а у випадку коли навчальний заклад не ліцензує свою діяльність, залишаючись релігійною організацією, то держава не визнаватиме диплом не ліцензованого вузу [9,с.3-4].

Крім того, використовуючи термін «освітні установи релігійних організацій» законодавець не визначає їх характеристику.

Не менш гострі проблеми, які потребують свого вирішення постають у сфері непрофесійної релігійної освіти.

Міністерством освіти встановлено, що в ряді державних шкіл мають місце факти самочинного запровадження вивчення Закону Божого або Катехізису, чим порушується Конституція, зокрема принцип світського характеру державної освіти.

Так, в Рівненській області на прохання батьків в різних дитячих закладах та школах проходить вивчення Біблії на різних рівнях дитячого виховання. І проводять його не церковнослужителі, а кваліфіковані учителі – християни, які пройшли спеціальну підготовку на базі Острозької академії. Обласна рада Рівненської області ввела в загальноосвітніх школах Рівненщини викладання «Християнської етики».

Світський характер освіти в державних навчальних закладах означає індивідуальність державної системи освіти по відношенню до релігії. Світська освіта не переслідує мету формування релігійного або атеїстичного світосприйняття. Світський характер освіти в державній школі не означає заборони вивчення релігії, релігійної культури, історії. Релігії цих освітніх програм допускається, однак не з метою формування релігійного або атеїстичного світосприйняття.

Церковні ієрархи вважають, що уроки релігії мають бути впроваджені у всіх державних школах країни, й готові відпрацьовувати реальні моделі їх впровадження. Крім того вони прагнуть отримати можливість відкриття конфесійних шкіл, які водночас були б загальноосвітніми. Функції освітніх закладів повинні зводитися до надання приміщень для навчання неповнолітніх учнів релігії. Сам процес освіти здійснюється не освітнім закладом, а релігійною організацією на добровільній основі, поза рамками навчального процесу.

В останні роки точиться гостра дискусія щодо проблем викладання християнської етики в середніх навчальних закладах. У деяких школах західноукраїнських областей запроваджений експеримент з викладанням «Християнської етики», який на практиці викликає багато нарікань.

В Одеській області в м. Южне створена авторська школа М.П. Гузика, яка має статус експериментальної школи АПН України і Міністерства освіти України, також отримала право на введення до навчального плану школи курсу «Основи християнської моралі», що викладається з 1 по 8 класи.

В м.Одесі в грудні 2012року відбулася науково-практична світсько-церковна конференція «Місце і роль церковних організацій у відродженні регіону», на якій було запропоновано запровадити у вищих навчальних закладах курс християнської етики. Християнська етика – це філософська дисципліна, розрахована на студентів вищих шкіл України, яка ставить собі за мету осмислення моралі та моральних явищ з точки зору християнського світогляду і розглядає свій предмет історично і тематично. [10,с.1-2].

На нашу думку, слід погодитися з такою точкою зору, однак при рекомендації викладання у державних навчальних закладах релігійно-освітніх предметів слід врахувати що, рівень вимог до теології повинен бути академічним, тобто в першу чергу викладатися кваліфікованими викладачами, з врахуванням суспільної необхідності. Крім того, серед церковного керівництва поширена думка, що в школах повинно викладатися віровчення тієї Церкви, яка є панівною в регіоні. Релігієзнавча освіта повинна відповідати не лише чинному законодавству, але й міжнародним правовим документам у галузі релігії.[11,с.44].

Висновки. Принцип відокремлення школи від церкви передбачає світський характер державної системи освіти, означає, що остання незалежна від релігійних організацій і має науковий, світський характер, а навчально-виховний процес – вільний від утручання з боку релігійних організацій. У питанні здобуття освіти громадяни України мають рівні права незалежно від їх світогляду, переконань та віросповідань.

Держава не бере на себе релігійне виховання громадян. Але це не означає, що у навчально-виховному процесі не можуть мати місце елементи релігійної освіти учнів і студентів. За рішенням ради навчально-виховного закладу священнослужителі можуть брати участь у навчально-виховному процесі, керівництві учнівсько-студентськими об'єднаннями за інтересами, сприяти інтелектуальному, культурному розвитку учнівської, студентської молоді, надавати консультативну допомогу педагогам.

Релігійні організації мають право відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади й групи, а також проводити навчання в інших формах.

Список використаної літератури

1. *Духовні школи в Україні: загальний огляд* // Людина і світ.-2001. квітень -С.12-14.
2. *Декларація о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений* // Свобода совести, вероисповедания и религиозных организаций.-К.,1996.-С.109.
3. *Коментар до Конституції України.-К.:Ін-т законодавства Верх. Ради України,2002.-377с.*
4. *Права людини (основні міжнародно-правові документи): Зб.док. /упоряд. Ю.К.Качуренко.-К.:Наук.думка,1989.-С.13,36.*
5. *Практика Європейського суду з прав людини.Рішення.Коментарі.-1999.- №2.- С.15.*
6. *Наказ МОН України «Про затвердження змін до переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» //Відомості Верховної ради України №363 від 16.02.2005.*
7. *Хампель А. Роль церкви у побудові громадянського суспільства (на прикладі Німеччини)релігійні влада: церква в контексті побудови громадянського суспільства в Україні: Збірник матеріалів до засідання круглого столу/представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні;укр..центр економічних і політ.досліджень.-К.,1999.-с.46.*
8. *Ярмол Л. Проблеми вдосконалення законодавства України про свободу віросповідання та релігійні організації./Л. Ярмол //Вісник Львівського. ун-ту. Серія юридична.-2000.Вип.35. -С.23.*
9. *Ермак И. Теологическое образование в Украине :пришел ли праздник на богословскую улицу?/ И.Ермак,А. Браславец/Зеркало недели №38(413)суббота,5-11 октября 2002 г. С.3-4.*
10. *Веселага Н.В. До проблеми викладання курсу «Християнської етики» в освітніх закладах Одеського регіону./ Матеріали науково-практичної світсько-церковної конференції «Место и роль религиозных организаций в возрождении региона» Одесса.6 декабря 2001.-Одесса, «Астропринт», 2002.-С.103-105.*
11. *Закович М. Про духовність і освіту/М. Закович // Людина і світ, вересень 2001.-С.44.*